PROBLEMA EMINESCO-CENTRISMULUI ÎN ISTORIOGRAFIA LITERARĂ ROMÂNEASCĂ[1]

THE ISSUE OF EMINESCO-CENTRISM IN THE ROMANIAN LITERARY HISTORIOGRAPHY

Sorina SORESCU

Abstract:

By contrasting two works authored by Ioana Em. Petrescu, the article refers to two significant moments in the activity of the School of Eminescology in Cluj, two moments that are relatively close in time, but are divided by the historic barrier of the 1989 revolution. The contrast is rendered by the manner in which the studies see Eminescu's place in the Romanian literature: on the one hand, as an eternal model, on the other, as a political myth that has gone beyond the aesthetic and now tends to invade the autochthonous public conscience, producing falsifying effects.

Key words:
Eminesco-centrism, the literary canon issue, demythisation, interdisciplinarity

Punând alături două lucrări ştiinţifice semnate de Ioana Em. Petrescu, lucrarea prezintă două momente reprezentative din activitatea şcolii de eminescologie de la Cluj, momente relativ apropiate în timp, dar despărţite de bariera istorică a revoluţiei din 1989. Contrastant este modul în care este înţeles locul lui Eminescu în literatura română: pe de o parte, un model etern, pe de altă parte, un mit politic care a depăşit esteticul şi tinde să invadeze falsificator conştiinţa publică autohtonă.

[1]**Acknowledgement of the paper:**
Thisworkwassupportedbythe strategic grant POSDRU/159/1.5/S/133255, Project ID 133255 (2014), cofinancedbythe European Social Fund withinthe Sectorial Operational Program HumanResourcesDevelopment 2007-2013.

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

Ioana Em. Petrescu, *Eminescu și mutațiile poeziei românești* (1989)

Pe pagina web dedicată Ioanei Em. Petrescu de continuatorii săi (pagină găzduită de site-ul Bibliotecii Județene „Octavian Goga“ din Cluj), se precizează că *Eminescu și mutațiile poeziei românești* are la origine un gest de „autocenzură“ al cercetătoarei[2]. Proiectase o monografie despre Nichita Stănescu, dar a fost sfătuită de editori să revină la subiectul care o consacrase, revenire cu atât mai așteptată la centenarul morții marelui poet. Descrisă și de Ioana Em. Petrescu, neoficial, într-o dedicație către un prieten, drept o „carte indirectă sau despre cum se poate travesti un Nichita Stănescu“, lucrarea ar prezenta, în opinia autorului (sau autoarei) comentariului de pe site, „istoria despărțirii dialogice de Eminescu a poeziei moderniste românești“[3].

Este o practică mai veche a școlii de eminescologie de la Cluj să actualizeze continuu semnificația și chiar intenționalitatea scrierilor predecesorilor. La fel a procedat însăși Ioana Em. Petrescu la publicarea postumă, în 1968, a monografiei despre Eminescu a lui D. Popovici, încercând să-i demonstreze orientarea structuralistă. Dar a o plasa, acum, pe Ioana Em. Petrescu în categoria demitizatorilor lui Eminescu depășește cu mult marja de acceptabilitate a exagerărilor care se fac, de obicei, în acest scop. În carte nu e vorba despre nicio „despărțire“[4], ba dimpotrivă.

Dacă intenția cercetătoarei a fost să scrie o monografie despre Nichita Stănescu, atunci cu siguranță una din temele sau unul din capitolele acesteia ar fi fost modernismul (sau postmodernismul; la sfârșitul anilor optzeci încă nu intrase în uz termenul de neomodernism) înțeles ca *remake*. „Rescrierea“ și alte cuvinte derivate cu prefixul „re“ susțin o interpretare predominant palimpsestică a poeziei lui Stănescu:

> „Inserția citatului din *Oda în metru antic* reactivează întreg traseul ființei ca înstrăinare de sine și învățare a morții din poemul eminescian, așa cum precosmicul «el» din *Elegia întâia* reactiva imaginea increatului din *Scrisoarea I*. Dacă «literatura se naște din confruntarea noilor alienări cu vechile alienări, exprimate până la mit», ciclul elegiilor trebuie citit prin «confruntare» cu cele două mari poeme eminesciene, inserând aventura ființei umane în spațiul lăsat liber între viziunea cosmogonică din *Scrisoarea I* și rugăciunea de reîntregire a

[2] http://www.bjc.ro/new/index.php?ioana-em-petrescu/
[3] Ibid.
[4] Termenul de „despărțire“ de Eminescu are o sursă mai degrabă publicistică, amintind de un pamflet care a inaugurat seria demitizărilor din anii nouăzeci. v. *Despărțirea de eminescianism* de Virgil Nemoianu.

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

> ființei prin moarte din *Odă*. Aceasta e definiția ființei umane (ca și în cazul bătrânului dascăl din *Scrisoarea I* sau în cazul lui Hyperion) acela de martor martirizat, mărturisind lumea la care participă prin propria-i suferință. Aceasta e definiția omului, reluată în două poeme din *Necuvintele*" (Petrescu, 1998: 263).

Identificabil, cu oarecare frecvență, în textul concret, citatul poetic[5] pare să fie compact la nivelul eteric al viziunii poetice. De aceea, scenariul „confruntării" dintre generații (termenul de confruntare revine, într-adevăr, frecvent în *Eminescu și mutațiile poeziei românești*) nu prinde niciodată temele negării sau depășirii radicale. Cu tot dramatismul implicat, este o manifestare mai mult a reverenței decât a vreunui program de ruptură.

Eminescianismul, ca raportare obsesivă la un centru al literaturii române, fundament valoric și punct de origine a semnificației. Probabil fără să-l fi citit și, în orice caz, fără coerența teoretizării care să o facă la fel de convingătoare, Ioana Em. Petrescu se apropie de formula interpretativă a lui Harold Bloom din *Anxietatea influenței* și *Canonul occidental* (Harold Bloom centra întreaga literatură occidentală pe opera lui Shakespeare).

Prin extrapolarea cheii de lectură, palimpsestul eminescian se regăsește și în profunzimea operelor altor mari poeți români din secolul al XX-lea, mai puțin exersați în tehnica citării decât Nichita Stănescu (Blaga, Arghezi). Uneori, cercetătoarea este atât de convinsă de prevalența influenței asupra originalității, încât e tentată să le conteste moderniștilor – sau unor dintre ei – gloria de a fi reprezentat un moment de înnoire. În termeni mai expliciți, lui Arghezi îi pune sub semnul întrebării îndreptățirea de a fi comparat cu Eminescu, ca semnificație a „depășirii".

> „Comentariile timpurii pe marginea poeziei lui Arghezi au identificat într-însa coexistența unor componente baudelairiene și eminesciene, descifrabilă, aceasta din urmă, în special în erotica elegiacă din *Cuvinte potrivite*. «Odată însă cu impunerea masivă a unui univers complex – și complet –, Arghezi a încetat să fie apreciat ca un poet în descendență eminesciană și a început să fie considerat replica de secol XX a «miracolului eminescian», adică poetul care a produs o înnoire a poeziei

[5] Analiza de intertext urma să creeze rapid descendență în cadrul școlii de eminescologie de la Cluj. Ioana Bot își va scrie cartea de debut pe același exercițiu din *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, poate doar mai înclinată înspre formulările tehnice decât profesoara ei (Ioana Bot, *Eminescu și lirica românească de azi*, Ed. Dacia, Cluj, 1990).

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

> comparabilă doar cu cea săvârșită de Eminescu». «Înnoirea» pe care critica o proclamă aproape la unison înseamnă o revoluționare *a limbajului poetic* și *a temelor poetice* – nu însă o revoluționare a *poeticii* înseși, care continuă să fie, în aprecierea criticii una de natură romantică./…/ Cu un limbaj substanțial înnoit (ceea ce înseamnă în primul rând cu un *lexic* înnoit, eliberat de prejudecata criteriului «poeticității» în selecția lexicală), cu un univers deschis viziunilor infernale sau grotescului, dominanta poeziei argheziene rămâne, totuși, metaforismul vizionar, identificat chiar în «carnavalescul» portretisticii/…/. Ceea ce înseamnă că Arghezi reprezintă marea replică dată eminescianismului din chiar interiorul lui – și nu o modificare structurală a relației eu-lume-text, care să atragă (așa cum se va petrece în cazul lui Barbu) o modificare a tipurilor de poetică“ (Petrescu, 1998: 136-138).

Fără nicio intenție de a diminua, la rândul meu, în replică, importanța inovațiilor poeticii barbiene (inovația în literatură nu e niciodată unic direcționată, ci e determinată de explorări originale, în mai multe planuri și pe mai multe criterii; de aceea, nu putem stabili un singur „campion“), aș atrage atenția că subcapitolul consacrat autorului *Jocului secund* este singurul din carte în care cercetătoarea chiar realizează un studiu de poetică, coroborând elemente de artă poetică și de analiză compozițională, ajutată de autoreferențialitatea operei, dar și de cele câteva studii critice care s-au scris mai înainte în aceeași linie. În capitolul dedicat lui Arghezi, metoda folosită este cea a analizei stilistice, blocată la nivelul sintagmei și enunțului, plus câteva observații referitoare la versificație (de aceea i se pare că forma se desface de conținut și nu reușesc să dea, împreună, un sens mai profund al inovației). Prin chiar mijloacele ei descriptiv-lingvistice, stilistica accentuează efectul de tradiționalism al poeziei comentate. Ioana Em. Petrescu nu-i judecă, așadar, pe cei doi mari poeți cu aceeași măsură.

Dar nici poetica, mai receptivă pentru inovații, și nici mai conservatoarea stilistică nu constituie, totuși, metoda cu care pornise la drum cercetătoarea. Recitind primele capitole, cartea își dezvăluie structura compozită. Secvențele dedicate, la început, lui Eminescu reiau, într-un registru mai relaxat, aproape narativ, formula (de succes) din *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*. O numise acolo „semantică ontologică“. Ioana Em. Petrescu propune acum o nouă disjuncție, aceea dintre *vedere* și *viziune*. Dacă la pașoptiști și în poezia de tinerețe eminesciană, predomina vederea, în poezia de maturitate a lui Eminescu „ochiu-nchis afară înăuntru se deschide“, inaugurând o nouă paradigmă, care se va prelungi pe tot parcursul secolului al XX-lea (nu e clar dacă îl include și pe „infrarealistul“ Ion Barbu).

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

Deşi idei exegetice sunt mai greu de găsit, rămâne interesantă organizarea sumarului, cu titluri eseistice de capitole şi subcapitole precum: *Orbirea lui Orfeu*, *Opoziţia subiect-obiect sau despre vinovăţia privirii*, *Captivul din oglindă* etc.

Ioana Bot *„Mihai Eminescu, poet naţional român". Istoria şi anatomia unui mit cultural* (2001)

În *Argumentul* volumului colectiv pe care l-a coordonat şi în care şi-a publicat lucrarea, Ioana Bot porneşte de la ideea că „«poetul naţional Eminescu»" (primul rând de ghilimele este al autoarei) „este un fenomen ce depăşeşte cu mult marginile literarului", investigarea lui devenind posibilă numai interdisciplinar, după cum urmează:

> „studierea lui adecvată trebuie să depăşească, la rândul său, perspectiva istoriei literare, pentru a-şi asocia metode şi demersuri provenind din istoria mentalităţilor, din antropologie şi din istoria ideilor, din critica de text şi din stilistica clişeului, în sfârşit – din teritoriul «studiilor culturale»[6]"

Intuiţia cercetătoarei este corectă. Prin infiltraţiile în multiple planuri ale mentalului colectiv, care au modelat de mai bine de un secol percepţiile şi asumările identităţii naţionale, semnificaţia numelui lui Eminescu a depăşit cu mult domeniul istoriei literaturii. Pentru a le cataloga, este într-adevăr nevoie de studii interdisciplinare. Numai că interdisciplinaritatea nu se realizează spontan, prin simplă declaraţie de intenţie. Impresia, la lectura paragrafului mai sus citat, este că autoarea contează mai mult pe efectul retoric de însumare infinită a calificărilor vizate, fără să fie foarte atentă nici la ordinea termenilor enumeraţi, nici la proprietatea lor. Luaţi la rând, fiecare prilejuieşte obiecţii.

Câteva dintre disciplinele invocate ţin de competenţele general filologice ale istoricului literar şi numai o cunoaştere, în vârf de ac, a ce aduce fiecare extrem de specializat ar justifica pretenţia de interdisciplinaritate. „Stilistica clişeului" nu este chiar o ştiinţă de sine stătătoare sau, dacă aspiră la autonomizare, înseamnă cu totul altceva decât se poate

[6]Ioana Bot, *Argument*, în Ioana Bot (coordonator), *„Mihai Eminescu, poet naţional român". Istoria şi armonia unui mit cultural*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 5. Coordonatoarea volumului reia *copy-paste* enumerarea la pagina 18, în preliminarele propriului articol, *Istoria şi anatomia unui mit cultural.*

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

deduce din context că vrea să zică Ioana Bot (pledoarii pentru restrângerea stilisticii la investigarea nuanțelor afective clișeizate din expresiile de uz comun găsim la adepții radicali ai stilisticii lingvistice, precum Iorgu Iordan, aflați în controversă cu susținătorii stilisticii estetice, aplicate textelor literare intens individualizate, originale).

„Critica de text“ (sau analiza de text) cu atât mai puțin, nu depășește aria de interes și de *savoir faire* a istoriei literaturii, ci, dimpotrivă, a fost de mult asimilată ca unul dintre instrumentele cele mai uzuale ale ei. Numai o discuție foarte restrictivă despre diferitele curente și școli care au marcat evoluția procedurilor analitice ar putea surprinde discontinuitățile dintre anumite moduri, învechite, de a practica istoria literară (*distant reading*) și principiile înnoitoare asociate, de-a lungul secolului al XX-lea, analizei de text (analiza stilistică, *close reading* în accepțiunea de la New Critics, neoretorica și pragmatica textului teoretizate de diferitele valuri de structuralism etc.).

Alte discipline incluse de Ioana Bot pe lista științelor din perspectiva cărora trebuie studiat Eminescu sunt atât de îndepărtate de calificarea noastră („de bază“), încât prinderea lor în enumerare pare o simplă greșeală de tipar. „Antropologia“ e un conglomerat de domenii și direcții de cercetare, care își propun să studieze evoluția speciei umane din toate perspectivele (de la anatomie, la organizare socială și la forme de comunicare). Invocarea antropologiei în legătură cu studiul lui Eminescu, încercând să spună, dintr-o dată, *totul*, nu spune, de fapt, nimic anume. Eventual, putem recurge la unele metode ale *antropologiei culturale*, dar, și în acest caz, relevanța rămâne foarte discutabilă.

Iar „studiile culturale“, care, în viziunea cercetătoarei, ar trebui să le cuprindă pe toate, au sensul foarte strict, foarte limitat, de studiu al subculturilor grupurilor defavorizate social, precum și al teoriilor și programelor asociate acestora (să zicem, filosofia postmodernă a alterității, articulată pe istoria mișcărilor feministe, sau studiile de etnologie identitară susținute prin programele de discriminare pozitivă a unor minorități).

Ce legătură au toate aceste discipline cu Eminescu? Cât de adecvate sunt metodele lor pentru studiul lui Eminescu și cât de adecvat, ca obiect de studiu, este Eminescu, raportat la specificul ariei lor de cercetare?

Abordarea interdisciplinară nu se validează prin vastitatea priveliștii, ci prin capacitatea de a stabili corelații, fie și parțiale, între operatori și planuri de referință neomogene. O necesară prudență metodologică ne-ar obliga să pornim chiar de la verificarea convergenței (sau divergenței) semantice a terminologiei pe care diferitele discipline de studiu par să o aibă în comun.

Conceptul avansat de Ioana Bot în subtitlul volumului, *Istoria și armonia unui mit cultural*, este lăsat de cercetătoare în voia înțelegerii

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

comune, fără decantarea conținuturilor tehnice pe care le poate dobândi pe terenul fiecăreia dintre științele pe care vrea să le sintetizeze. Pentru antropologia culturală, „miturile culturale" probabil că înseamnă altceva decât pentru studiile culturale. Noțiunea este (sau poate deveni) funcțională, și dintr-o perspectivă, și din cealaltă, dar în alt fel, cu altă istorie a elaborării sensurilor operatorii și cu altă selecție a câmpurilor de investigare.

Intuitiv, miturile nici nu pot fi altfel decât… culturale (spre deosebire de alte planuri ale existenței, precum biologicul sau mineralul). La cel mai elementar nivel de definiție, conceptul de *mit cultural* rămâne blocat în pleonasm. Dar există multiple accepțiuni specializate ale termenului de „cultură", cu unghiuri alternative de abordare, date de o pluralitate de discipline de studiu, fiecare dintre ele impunând coloratura specifică definiției mitului.

Interdisciplinaritatea implică sau ar trebui să implice pluriperspectivismul. În studiul său, Ioana Bot fixează o singură perspectivă, reducând toată eminescologia la un prefabricat propagandistic compact. La fel, și autorii celorlalte articole cuprinse în volum (chiar dacă mai puțin vehemenți, chiar dacă mai puțin exhaustivi).

Este evident că un mit politic, ideologic, parazitar cultului lui Eminescu, a existat, încă mai există, și nu poate fi decât binevenită încercarea de a reconstitui istoric modul în care diferitele doctrine naționaliste l-au activat în momente de criză a societății. Folosirea unui concept atât de larg, precum cel de „mit cultural", generează însă confuzii, aducând în același plan și judecând cu aceeași măsură *toate* mecanismele de consacrare a lui Eminescu. Or, critica literară nu poate fi redusă la demagogie.

Cum se întâmplă de obicei cu studiile care își asumă o miză interdisciplinară, articolul Ioanei Bot își câștigă credibilitatea în comunitatea literară exact prin ce are mai puțin specializat: metodologia preluată din disciplinele conexe. În acest sens, se citesc cu plăcere intelectuală (ca expresie a unei gândiri structurate diferit) conspectele de definiții și clasificări realizate de cercetătoare, pornind de la o bibliografie teoretică probabil consacrată despre mit sau rit secular. Care e aria lor de aplicabilitate, e însă mai greu să ne dăm seama.

Cele mai multe dintre disciplinele desemnate de cercetătoare ca noi răspunzătoare de elucidarea locului lui Eminescu în conștiința publică românească (antropologia și celelalte), sunt, în îndatoririle lor științifice obișnuite, discipline descriptive, fără prea mult loc de exprimare a unei atitudini în legătură cu propriul obiect de studiu (controverse sunt admise doar între cercetători, nu și între cercetători și ceea ce au ei de cercetat; ar fi ca și cum un geolog ar polemiza cu pietrele, un botanist, cu ghioceii ș.a.m.d.).

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

Or, studiul despre „poetul național“ semnat de Ioana Bot este pronunțat coroziv și militant, cu interpelări directe în chiar câmpul propus spre investigație. Eventual, studiile culturale și istoria gândirii politice pot dezvolta asemenea accente, dar nu în zonele lor cele mai frecventabile științific. Fiind constituită pe o dublă tradiție, a explicării filologice de opere exemplare, dar și a întâmpinării intersubiective în cadrul unei comunități scriitoricești dinamice, active, vii, numai critica literară reușește, uneori, să facă știință (în sensul slab, specific domeniului), luând literatura comentată deopotrivă ca obiect de descris și ca adresă a unei reacții, a unui verdict, a unui angajament, a unei luări de poziție.

Există, în plus, și o neconcordanță între citatele din teoreticienii neliterați, pe de o parte, și, pe de alta, instrumentele analitice pe care cercetătoarea le folosește de fapt, ca să nu mai vorbesc despre țintele ei polemice, toate, de extracție literară. Definițiile și clasificările cu ajutorul cărora Ioana Bot își justifică metoda nu fac, în regimul lor firesc, referire la literatură. Bănuiala mea este, de aceea, că alegerea argumentelor demitizării, la fel ca și alegerea obiectului de demitizat, este influențată de o direcție internă a literaturii înseși. Mai precis, a literaturii române.

Aplicațiile par să urmeze firul conducător (mai cu fidelitate asimilat decât citat) al studiilor de critică literară demitizatoare scrise de Eugen Negrici. Negrici nu și-ar face niciodată profesiune de credință din pledoria pentru interdisciplinaritate și ea aproape complet neinteresat, când depășește marginile literaturii estetice, de bibliografiile specifice ale imagologiei, criticii ideologiilor, pragmaticii etc., care ar putea să-i asigure apanajul studiului „științific“. În ultimele decenii, până mai de curând, a practicat o critică *de atitudine* (pe cont propriu, răspicată până la vehemență, inevitabil excesivă). Dar are șanse reale de a le livra domeniilor științifice învecinate unele intuiții descriptive și taxonomice, tocmai pentru că sunt susținute de o solidă pregătire și de o experiență îndelungată în materie de stilistică și poetică (științele ghid ale exegezei literare).

Mă refer la *Poezia unei religii politice*, studiu despre poezia realist-socialistă, apărut în 1995, la care se pot adăuga și altele, înrudite tematic și risipite de autor, în primii ani de după revoluție, în volume colective sau reviste literare (*Iluziile literaturii române* a apărut după *„Mihai Eminescu, poet național român“*). În *Poezia unei religii politice*, găsim cele mai acaparatoare analize (până la imposibilitatea de a mai comenta și altfel) ale discursului propagandistic românesc din anii cincizeci, în termeni de: stil liturgic, ipostazieri religioase ale protagoniștilor, „mit al patriei primejduite“, tactici de identificare/ asimilare/ solidarizare cu eroul-martir-profet). Sunt exact termenii pe care îi folosește și Ioana Bot

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

în demitizarea atât a lui Eminescu, cât și a unor critici care au jucat un rol major în canonizarea lui literară (Titu Maiorescu, G. Călinescu). Să fie doar o coincidență?

Studiile demitizatoare ale lui Negrici au avut o puternică influență asupra generației de critici afirmate imediat după revoluție, impunând coordonatele, destul de uniformizatoare, din păcate, a ceea a fost atunci considerat curaj critic. În direcția trasată de profesorul Eugen Negrici, secvențele analitice cele mai convingătoare ale studiului Ioanei Bot sunt cele care iau în discuție constructul ideologic de „poet național", identificabil în propaganda comunistă și, proiectând înapoi în timp sensibilitatea pentru clișee, în propaganda de extremă dreaptă din anii treizeci-patruzeci, cu extrapolări evidente ale criteriului interpretativ dinspre postbelic către interbelic (cercetătoarea reține mai multe elemente comune în ce privește strategia retorică, decât diferențe de conținut).

Pe această linie, Ioana Bot aduce contribuții importante în materie de extindere a ariei de documentare și descoperire de mostre greu de uitat. Reiau două exemple – de un ridicol desăvârșit – găsite de cercetătoarea de la Cluj: „Al nostru ești, tovarășe Mihai!" – vers din literatura propagandistică a anilor cincizeci (Bot, 2001: 73). Sau atribuirea, într-o fabrică de confecții din anii optzeci, de denumiri comerciale ale unor produse vestimentare inspirate din onomastica ficțională eminesciană (pufoaicele „Sarmis", pentru bărbați, și „Tomiris", pentru femei) (Ibid.,: 58).

Studiul de mituri și/sau de rituri politice asociate figurii lui Eminescu se justifică prin astfel de descoperiri, articolul Ioanei Bot meritând să fie recitit pentru latura lui informativă. Justificarea încetează însă din momentul în care cercetătoarea de la Cluj încorporează în masa amorfă a discursului mitologizant studii majore de critică și de istorie literară, precum cele scrise de G. Călinescu. Este, totuși, o diferență de rang și de legitimitate între exegeza specializată și promoționalele vestimentare, pe care nicio abordare interdisciplinară nu ar trebui să o ignore…

Încercând să mențină iluzia acestui obiect de studiu *Eminescu* nediferențiat, deopotrivă al imagologiei, studiilor culturale etc, ca și al exegezei, Ioana Bot întoarce critica literară autohtonă, ca disciplină de studiu și comunitate de interpreți, împotriva a ceea ce a constituit unul dintre principalii ei vectori de evoluție și o forțează, chiar și retrospectiv, să-și ia drept scop demitizarea lui Eminescu.

În capitolul *De ce Eminescu?*, cercetătoarea schițează un istoric al percepțiilor exegeților în legătură cu mitologizarea marelui poet. Primele observații în acest sens, de altfel, foarte echilibrate, au fost formulate, la sfârșitul anilor șaptezeci, de Mihai Zamfir: „mitul «tânărului Geniu»" a

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

fost impus de Eminescu însuși, ca una dintre principalele sale teme de meditație, dar a fost și este încă susținut de valoarea reală a operei (ibid.,: 31-33). Ioana Bot selectează doar ideea constructului cultural hagiografic și, cu o dialectică foarte subiectivă a acordului și dezacordului științific, încearcă să creeze o polaritate între criticii care i-au sesizat potențialul toxic și cei care au contribuit la amplificarea lui.

Un pol demitizator în eminescologie, la drept vorbind, nu prea a existat. Cel mult, câteva izbucniri publicistice: *Despărțirea de eminescianism* de Virgil Nemoianu, apoi dosarul *Dilema* 265 (pe care cercetătoarea nu-l citează). Deși gândul probabil că nu i-a fost cu totul străin, nici chiar Eugen Negrici nu a impus, în demitizările lui (devenite de la o vreme sistematice), vreun titlu sau vreo frază memorabile în sensul antieminescianismului. Cu atât mai puțin, un studiu de referință. Ioana Bot vrea să confere gestului negator mai multă consistență (științifică) și convoacă, pe frontul demitizării poetului național, numele unor importanți eminescologi postbelici, care, întâmplător sau nu, vin mai ales din Ardeal.

În realitate, lucrurile nu au cum să stea așa: Ardealul a susținut mitul Eminescu la fel ca și celelalte provincii românești (nu luăm în discuție detractorii). Chiar și – sau, poate, mai ales – după al doilea război mondial, când discursul critic a ajuns la maturitate și dincolo de munți. Ion Negoițescu să nu fi recurs la o retorică a magnificării în idealizarea postumelor (și, implicit, idealizarea lui Eminescu, cel care ar fi putut deveni)? Ioana Em. Petrescu să nu-l fi plasat pe Eminescu în centrul literaturii române? Atunci despre ce e vorba în *Eminescu și mutațiile poeziei românești*? Foarte dificil să formuleze cineva argumente pentru situarea lor de partea criticii lucide, ironice, relativizante.

La limita anulării propriilor premise de ideologie critică, cercetătoarea se străduiește să facă o astfel de demonstrație în legătură cu creatorul școlii clujene de eminescologie. Dimitrie Popovici este evocat ca „primul istoric literar și eminescolog [cu meritul de] a-l fi judecat ca atare“ pe Eminescu, prezentându-l ca pe o „problemă (evidențiată de recursul la clișee)“, „propunând o viziune asupra operei eminesciene ca un «punct de criză»“. În continuare, reproduce un paragraf din introducerea la *Eminescu în critica și istoria literară română*, care pare să susțină perspectiva demitizantă (ibid.,: 39-40).

Este doar un efect de *misreading*. În paragraful citat, Popovici își rezuma prima parte a studiului de istorie a eminescologiei, din care nu s-au păstrat decât câteva notițe de curs, în care trata critica moralizatoare și critica ideologică, asociată de el detractorilor lui Eminescu. „Problema“ nu era, din punctul lui Popovici de vedere, generată de mitizarea lui

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

Eminescu, ci de inepțiile câtorva denigratori. În partea cea mai consistentă a studiului (singura publicată integral), dedicată istoriei receptării estetice și stilistice, Popovici nu numai că nu dă niciun motiv să fie considerat un adept al demitizării, dar, la polul opus, se impune ca un apărător dur, fără nuanță, al idealității imaginii lui Eminescu, chiar și împotriva unui G. Călinescu, bănuit de lipsă de pietate față de marele poet[7].

Călinescu și, înaintea lui, Maiorescu (dar despre care cercetătoarea vorbește, acum, foarte puțin[8]) i se par, în schimb, Ioanei Bot creatori ai discursului mitologizant în sens ideologic. Aplicată la text, demonstrația nu poate să meargă mai departe de determinarea, pur stilistică, a unei coloraturi sacralizante în prezentarea omului Eminescu. Cercetătoarea insistă să convertească observațiile din planul formei, în cel al fondului, cu argumente pentru politizarea discursului, după metoda lecturii suspicioase, cu ajutorul căreia orice enunț poate fi răstălmăcit până la a se ajunge la sensul contrar intențiilor emițătorului. Exemple:

În opinia Ioanei Bot, studiile călinesciene joacă, în cultura română, rolul de „«*major narrative*» despre zeul – erou – poet național“ (Bot, 2001: 91). Confundând prestigiul literar al criticului cu puterea politică, Ioana Bot aplică prezumția de vinovăție chiar și laturii intenționalal demitizante a studiilor călinesciene. Replica polemică din deschiderea *Vieții lui Eminescu*, pe care ne amintim că le-o dădea Călinescu celor care încercaseră să îi inventeze poetului o genealogie legendară, îi apare cercetătoarei ca „disimulare“ a proiectului hagiografic propriu. Autoarea ignoră toate nuanțele de portretistică frustă, terestră, din capitolele de prezentare a etapelor existențiale și se oprește la capitolul final, *Masca lui Eminescu*. Supus unei analize strict formale, ultimul capitol din biografie îi apare ca o pledoarie naționalistă, în… conținut (este adevărat că ajută mult acestui scop identificarea concesiilor de vocabular făcute de Călinescu cenzurii comuniste la reeditarea din 1964).

[7]Dacă citim mai în adâncime studiile lui D. Popovici din primii ani de după război, ajungem la studiile interbelice ale lui D. Caracostea, profesorul şi modelul său bucureştean, care au o pronunţată componentă de ştiinţă… metafizică despre împlinirea destinului naţional prin personalitatea lui Eminescu şi prin expresia genială a tipului formal românesc, recognoscibilă doar în creaţia sa.

[8]Mai explicită în legătură cu ceea ce înţelege prin mitul politic creat de Maiorescu a fost Ioana Bot într-o versiune anterioară a studiului, *Aspecte ale instituirii mitului eminescian*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Philiologia,* nr. 4/1992, republicat în volumul *Trădarea cuvintelor*, ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997, pp. 104-114. În replică, tot din perspectiva imagologiei, v. Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, Bucureşti, Cartea Românească, 2008, pp. 153-156, precum şi articolul din prezentul dicţionar.

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)

Bibliografie

Bot, Ioana, coord. 2001. *„Mihai Eminescu – poet național român“. Istoria și armonia unui mit cultural*. Cluj-Napoca: Dacia.

Bot, Ioana. 1990. *Eminescu și lirica românească de azi*. Cluj: Dacia.

Costache, Iulian. 2008. *Eminescu. Negocierea unei imagini*. București: Cartea Românească.

Negrici, Eugen. 2008. *Iluziile literaturii române*. București: Cartea românească.

Petrescu, Ioana Em. 1998. *Eminescu și mutațiile poeziei românești*. București: Viitorul românesc.

BDD-V1799 © 2015 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:29 UTC)